

ГЕНЕЗА МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Морей Т.В.,
доктор філософії,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-3632-2533
e-mail: tetianamorei@gmail.com

Шевченко С.В.,
аспірант другого року підготовки
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0009-3527-6369

Морей Т.В., Шевченко С.В. Генеза методів та засобів контррозвідувальної діяльності національної спецслужби: історичний досвід та перспективи.

У статті проведено історичний аналіз методів та засобів розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, що застосовувала національна спецслужба періоду XVI-XVII ст., а саме, – періоду козащини та становлення Української козацько-гетьманської держави, з метою встановлення діалектичного взаємозв'язку між ефективними інструментами протидії агресору того часу і сьогодення.

Актуальність статті полягає в дослідженні контррозвідувальної діяльності національної спецслужби того часу, трансформації відповідних підрозділів та їхніх повноважень періоду козацтва у сьогодення, оскільки воно формувалося в умовах національно-визвольної війни у протистоянні із зовнішніми ворогами. Висвітлено історичні аспекти контррозвідувальної діяльності досліджуваного періоду, зокрема застосування методів і засобів, які використовували при проведенні морських походів.

Стаття присвячена дослідженню становлення та розвитку здійснення контррозвідувальної діяльності в історичній ретроспективі, особливостей тактики ведення бойових дій періоду XVI-XVII ст. під час проведення успішних морських операцій у контексті ретроспективних змін національних спеціальних служб, а також можливості використання історичного бойового досвіду часів козацтва у модернізації і трансформації контррозвідувальних засобів в умовах російсько-української війни XXI століття. Авторами вдало проведено історичну паралель між маневреними козацькими човнами-чайками та застосовуваними у Чорному морі Службою безпеки України у наданні відсічі агресору безпілотними надводними апаратами «SeaBaby» та швидкісними морськими дронами «Мамай».

Окреслені в науковій статті аспекти генези методів і засобів контррозвідки переконливо свідчать про те, що як гласні, так і негласні способи та прийоми розвідувальної, а згодом і контррозвідувальної діяльності, використовувалися у протиборстві з ворогом в різних формах з давніх часів і зазнали тривалої трансформації.

Наголошено, що результати вивчення історії становлення та функціонування національних спеціальних служб мають практичне значення, адже можуть бути використані для вдосконалення та модернізації діяльності Служби безпеки України в сучасних реаліях для ще більш ефективного проведення контррозвідувальних заходів та спецоперацій в умовах ведення війни з агресором та під час коригування стратегії національної безпеки.

Ключові слова: державна безпека, розвідка, контррозвідка, національна спецслужба, Українська козацько-гетьманська держава, морські походи, морські дрони, контррозвідувальні методи, оперативно-бойові методи, контррозвідувальні засоби, Служба безпеки України.

Morei T.V., Shevchenko C.V. The genesis of methods and tools of counterintelligence activities of a national special service: historical experience and prospects.

The article provides a historical analysis of the methods and tools of intelligence and counterintelligence activities exploited by the national intelligence service in the sixteenth and seventeenth centuries, in the period of the Cossacks and the formation of the Ukrainian Cossack-Hetman State. The priority goal is to establish dialectical connection between the effective tools of countering the aggressor of that period and nowadays.

The relevance of the article lies in the study of the counterintelligence activities of the national intelligence service of that period, the transformation of the relevant units and their powers from the Cossack period to nowadays, as it was set up in the context of the national liberation war in confrontation with external enemies. The author highlights the historical aspects of counterintelligence activities of the period under study, in particular, the methods and tools that are used in conducting naval campaigns.

The article is allocated to the study of the formation and evolution of counterintelligence activities in historical aspects, the fundamental tactics of warfare of the sixteenth and seventeenth centuries during successful naval operations in the context of retrospective changes in national special services, as well as the opportunity to use the Cossacks' experience in the modernisation and transformation of counterintelligence tools in the context of the Russian-Ukrainian war of the twenty-first century. The researchers have introduced a historical parallel between the powerful Cossack «Gull» boats and the «SeaBaby» unmanned surface vehicles and «Mamai» high-speed maritime drones that are used by the Security Service of Ukraine in the Black Sea to repel the aggressor.

The aspects of the genesis of counterintelligence methods and tools have been outlined in the study. They depict overt and covert methods and techniques of intelligence and counterintelligence, that have been used in the fight against the enemy in various forms since ancient times and have undergone long changes.

It has been mentioned that the results of studying the history of the formation and functioning of national special services are of empirical impact. They can be used to improve and enhance the activities of the Security Service of Ukraine in modern realities, to conduct effective counterintelligence activities and special operations in the context of war with the aggressor and to adjust the national security strategy.

Key words: national security intelligence counterintelligence national security agency Ukrainian cossack-hetman state maritime raids marine drones counterintelligence methods operational-combat methods counterintelligence tools Ukrainian Security Service.

Постановка проблеми. Сучасні процеси відстоювання територіальної цілісності та боротьби за свою державність в умовах широкомасштабного довготривалого військового вторгнення російських військ на територію України зумовлюють звернення до вивчення історичного досвіду організації та функціонування державних інституцій в їхньому історико-правовому вимірі.

Дослідження історичного розвитку та становлення методів і засобів контррозвідувальної діяльності має важливе значення для формування їх теоретичних, правових та організаційних основ з метою удосконалення зазначених категорій. Вивчення генези теоретико-прикладного осмислення методів та засобів контррозвідувальної діяльності свідчить, що зазначена категорія з'явилася одночасно із запровадженням терміну контррозвідувальна діяльність. Таким чином, вивчення історії розвитку теоретичної думки повноважень контррозвідувального спрямування органів державної безпеки зумовлено необхідністю оптимізації як теорії, так і практики діяльності підрозділів контррозвідки Служби безпеки України.

Для повноцінного дослідження будь-якого суспільного явища потрібно з'ясувати ті умови, при яких воно формувалося. Контррозвідувальні методи та засоби, як і будь-які явища соціальної дійсності, сформувалися не спонтанно, а пов'язані із закономірностями розвитку суспільства та мають свої історичні витоки.

Проаналізований у статті історичний період XVI-XVII ст., а саме, зміни у використанні елементів розвідки та контррозвідки періоду козащини та становлення Української козацько-гетьманської держави, свідчать про тісний взаємозв'язок із сьогоденням. Оскільки козацтво формувалося у протистоянні із зовнішніми ворогами та внутрішніми загрозами, тому велике значення приділялося організації розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, яка здійснювалася за різними напрямками: становлення польової сторожово-розвідувальної служби; організації страте-

гічної зовнішньої розвідки на території противника із використанням агентури; інформування з боку легальних представництв козацтва – дипломатичних посольств; розвідувальне забезпечення ведення бойових дій на суходолі та під час морських походів; добування розвідувальної інформації безпосередньо в бойових сутичках; диверсійна та інша підривна робота в тилу противника; контррозвідувальні заходи [1, с. 45]. Стаття присвячена розгляду особливостей використання методів і тактики ведення бойових дій при організації та проведенні морських походів та можливості використання історичного досвіду, модернізації контррозвідувальних засобів, які застосовували у той період з можливістю адаптації їх під сучасні реалії в умовах ведення війни при проведенні військово-морських операцій.

Стан опрацювання досліджуваної проблематики. Проблеми, пов'язані з теоретичними, правовими та організаційними основами становлення і розвитку органів державної безпеки в Україні та їх діяльності як підґрунтя системи забезпечення державної безпеки були об'єктом наукових розвідок вчених різних періодів. Однак, аналіз наукових доробків, присвячених розгляду проблем теорії та практики забезпечення державної безпеки, свідчить про серйозний інтерес до питань становлення та діяльності спеціальних служб в Україні з боку науковців в галузі історії. Аналізований нами період, зокрема українського козацтва, досліджували у своїх роботах історики Д.І. Яворницький, В.І. Сергійчук, Т.В. Чухліб та ін. Серед науковців, які досліджували історію становлення та діяльності спеціальних служб в Україні різних історичних періодів можна виділити праці В.С. Грицака, В.А. Смоля, В.С. Сідака, О.Ф. Белова, С.С. Кудінова, С.П. Лясковської, О.І. Фармагея, О.Є. Лисенка, В.С. Степанкова, О.В. Скрипник, О.С. Рубльова, Я.М. Антонюка, О.Н. Ярмиша, Т.В. Вронської та ін. Історію становлення, теоретичні, правові та організаційні засади контррозвідувальної діяльності у своїх працях досліджували такі науковці: Г.Ф. Григоренко, А.І. Марущак, Ю.О. Найд'юн, А.С. Пашков, О.С. Пелюх, В.Г. Пилипчук, П.С. Підгайний, В.М. Поваляєв, І.М. Рижов, І.В. Слюсарчук, М.П. Стрельбицький, М.О. Ткаченко, О.М. Юрченко та ін. Водночас, постає необхідність проведення окремого дослідження у контексті порівняльного аналізу контррозвідувальної діяльності національної спецслужби часів Української козацько-гетьманської держави, можливості запозичення, трансформації та використання відповідного досвіду, а саме методів та засобів контррозвідувальної діяльності в умовах війни.

Метою статті є дослідження становлення та розвитку генези методів та засобів контррозвідувальної діяльності, особливостей тактики їх застосування в обраний для дослідження період, зокрема, проведення успішних морських походів та можливості використання історичного досвіду у трансформації контррозвідувальних засобів в умовах російсько-української війни ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Ефективні механізми захисту державних інституцій знайшли своє відображення в часи українського козацтва, коли землі України були поділені між ворогуючими державами. Український народ, щоб забезпечити своє існування і розвиток, шукав методи захисту активної військової протидії, виробляв способи, прийому і засоби самооборони. Високого рівня на той час досягла справа агентурного впровадження в середовище противника осіб однієї з ними релігії, національності тощо. Фіксувалося й перевербування агентів інших країн. За часів правління Богдана Хмельницького було створено ефективну службу безпеки з повноцінними розвідувальним та контррозвідувальним елементами (ці функції в той час були об'єднані в один підрозділ), розгалуженою структурою й агентурною мережею, яка вчасно поставляла необхідну оперативну інформацію як політичного, так і військового характеру. Функціональні обов'язки козаків Запорізької Січі різних рівнів, насамперед осавула, писаря і товмача Січі передбачали можливість залучатись, прямо чи опосередковано, до організації контррозвідувального забезпечення та пошуку [2, с. 115].

Агентурна мережа того часу мала триступеневу структуру керівництва: гетьман, керівник розвідслужби, резиденти на місцях. Здобувати відомості оперативного характеру були зобов'язані полкові й навіть сотенні структури державної влади. Основними об'єктами тогочасних спецслужб були іноземні структури влади та військо. Серед специфічних форм підривної діяльності цих спецслужб були підготовка повстань і вчинення диверсій. Розвідувальний загін, розвідувальний роз'їзд, роз'їзні козаки та бекети (спостережні пости) були органами, які здобували і доносили необхідну інформацію [3]. Зважаючи на той факт, що державні інституції часів козацтва в переважній більшості знаходились в умовах або відбиття агресії, або реалізації наступальних операцій, тому і методи і засоби як розвідувальної, так і контррозвідувальної діяльності були спрямовані на виконання оперативно-бойових завдань.

Особливу увагу хочемо звернути на аналіз тактики, методів і засобів, що використовували козаки при проведенні успішних чорноморських походів початку XVII століття. Морські походи готувалися заздалегідь з високопрофесійним знанням справи. Першочергове значення надавалося з'ясуванню шляху до об'єкта походу, його географічному розташуванню, системи укріплень, чисельності та озброєнні варті [4, с. 76-77]. На думку В.І. Сергійчука, кожен похід “збагачував знання про море, про турецькі порти, про найнебезпечніші ракурси і небезпечні місця. Накопичувалися знання про морські та теренові умови на турецьких узбережжях, про силу противника та його слабкі сторони” [4, с. 77]. Постійна протидія загрозі з Півдня сприяла вдосконаленню форм і методів контррозвідувальної діяльності, з урахуванням накопичення надзвичайно цінного бойового досвіду.

Основними засобами проведення морських походів в першу чергу були човни. Будівництво човнів здійснювали у нескладний спосіб: для зручності перетягання човнів суходолом від однієї водойми до іншої їх початково виготовляли з буйволячої шкіри, але поступово, первісні човни модернізували великими чайками [5, с. 273]. Легкість конструкції надавала перевагу в маневреності та швидкості, а розміри – скритність пересування.

Споруджували човни-чайки у військовій скарбниці Січі. За зовнішнім виглядом вони нагадували іспанські баркелонги, неаполітанські фелюки, які були гострими з корми і з носа, без палуби й кіля. Розміри чайок були різними: приблизно від 15 до 20 метрів – у довжину, від 3 до 3,5 метрів чи від 5,5 до 6 метрів – у ширину, та до 3,5 метрів заввишки. Основою такого човна було дно довжиною 14 метрів, зроблене з липової чи вербової колоди. З обох боків до основи прибивали дубові дошки довжиною до 3,5 метрів, шириною до 0,3 метри кожна. Такі дошки нашивали на човен до того часу, доки він не набував відповідної довжини, ширини й висоти. Готовий човен осмолювали і прилаштовували до нього два керма чи загірбні весла, одне з яких розташовували на кормі, а друге – на носі, щоб човен був більш маневрений, не повертався з одного боку на інший, завдяки чому міг діяти вільніше, без зайвої втрати часу [5, с. 273]. З зовнішнього боку до бортів осмоленого човна-чайки від корми до носа прилаштовували пучки очерету товщиною від 2 до 5,5 метрів, для захисту від ворожих стріл та потоплення від морських хвиль. Залежно від розміру човна, до кожної чайки з обох боків прикріплювали від 20 до 40 весел, ставили одну щоглу посеред чайки, до якої можна було кріпити вітрило. За допомогою такої технології чайка одночасно могла йти і на веслах і на вітрилі. Козаки, здебільшого, уникали вітрил, оскільки вони могли видати їх ворогу, і навіть за сильного попутного вітру намагались йти тільки на веслах. На кожній чайці також ставили бочку для сухарів з одного боку, та невеликі ковані залізні чи мідні гармати (4 чи 6 фальконетів) – з іншого. На початку історичного існування запорізькі козаки не возили у морські походи жодних гармат, оскільки їх човни не могли витримати важких вантажів, і лише на початку XVII ст. почали брати у морські походи невеликі фальконети. На будівництво кожної чайки витрачали близько 15 днів, залучаючи не менше 60 осіб. Такий морський флот у 80-100 човнів козаки могли виготовити за два-три тижні. На човнах-чайках, збудованих у такий спосіб, можна було розмістити від 50 до 70 козаків, кожен з яких мав шаблю, дві рушниці, достатню кількість куль, шість фунтів пороху, ядра для фальконетів і необхідне продовольство [5, с. 274; 6, с. 47-48].

Крім човнів-чайок, хоча й дуже рідко, запорізькі козаки використовували кораблі: трищоглові, дводечні, з одного боку якого знаходились чотири правильні округлі каютні ілюмінатори й висока двоярусна рубка у вигляді шатра для розміщення на судні головнокомандування, вісім отворів у вигляді дверей, по чотири на ярусі. В нижній деці корабля знаходилося сім великих люків, у верхній – три малі і стільки ж – з протилежного боку, з яких висувались гармати. Корма судна була товстою, з різьбленими прикрасами й малюнками та військовим прапором, прикріпленим на деревку. На носі корабля знаходився якірний значок, до якого прикріплювали прапор, трохи менший, ніж на кормі. Між кормою і носом встановлювали три високі щогли для трьох вітрил. Такий корабель міг вмістити не менше 250 чоловік команди з 5-10 начальниками [5, с. 276].

Козаки постійно вдосконалювали свою військову майстерність новими тактичними прийомами та способами, про що свідчать їх вдалі виступи проти Османської імперії. Головним у їх тактиці застосування було прагнення воювати з ворогом на його території, на упередження, тобто запобігаючи продуктивним ворогом загрозам. Це давало змогу не лише послаблювати його військову міць, а й розхитувати його господарську систему, завдаючи величезних матеріальних збитків. Запорожці прагнули захопити ворога раптово, маскувалися, тому часто діяли вночі, вибираючи найзручнішу позицію: прибирали щоглу, згортали вітрила – і човни-чайки, виступаючи не більш

ніж на 0,75 метрів над поверхнею води, губилися між хвилями. Вільно плаваючи морем, чайки довго залишалися непоміченими противником, що давало можливість успішно нейтралізувати великотонажний флот ворога. Виходячи з січової гавані козацькі човни спускалися Дніпром. Човни-чайки йшли дуже тісно, попереду – човен кошового отамана, на якому майорів отаманський прапор. Під час морської битви в першу чергу знешкоджувалося флагманське судно, а корабель з усім екіпажем пускали на дно [5, с. 274–276]. Успіхи козацьких морських походів були також зумовлені і їх талановитим керівництвом.

Як і декілька століть тому, в сучасних умовах широкомасштабного військового вторгнення російських військ на територію України, постала необхідність застосування дієвих засобів для проведення військово-морських операцій по знешкодженню ворога. Перед національною спецслужбою стоять надважливі та надскладні завдання, а саме: витіснення та нейтралізація російського військово-морського флоту із Чорного та Азовського морів, захист критичної інфраструктури держави від крилатих ракет, які ворожі війська запускають зі своїх кораблів з акваторії. Для успішної реалізації вказаних завдань постала необхідність у підготовці та створенні новітніх засобів контррозвідувальної діяльності, які, в свою чергу, спровокували розвиток нових оперативно-бойових методів та засобів їх застосування. Так, в умовах неспровокованої війни, Україна розпочала власне виробництво ударних безпілотних надводних та підводних апаратів та стала першою державою у світі, яка формує спеціальний безпілотний морський флот для знешкодження загроз державній безпеці [7].

Історичним прототипом нових засобів контррозвідувальної діяльності, а саме морських дронів, можна вважати легкі, невеликі, маневрені човни-чайки, які наші предки – козаки – застосовували у вдах морських походах, знищуючи ворожий флот у портах і на морі.

Під час російсько-української війни Україна створила декілька власних моделей ударних безпілотних надводних апаратів. Морські дрони є власною унікальною технічною розробкою Служби безпеки України. Наразі спецслужба використовує для здійснення спецоперацій у Чорному морі морський дрон «SeaBaby» та швидкісний дрон «Мамай».

Після того, як Служба безпеки України почала самостійну розробку безпілотних надводних апаратів, компанія, що початково створювала безпілотники, продовжила розробку дронів вже для Головного управління розвідки Міноборони України, які отримали назву «MAGURA V5» [8]. Морський дрон сягає до 5,5 метрів у довжину, вага не перевищує 1000 кілограм, оснащений системою автопілотування, відеопідсистемами, зокрема нічного бачення, резервними модулями зв'язку та бойовою частиною, реактивними вогнеметами. До комплексу також входить система транспортування та зберігання, центр обробки даних та наземна автономна станція управління [8].

Морські дрони застосовують під час проведення операцій із знешкодження військових кораблів та берегової інфраструктури противника, що дає можливість нівелювати загрози державній безпеці України в Чорному морі, завдяки стримуванню Чорноморського флоту. Росія змушена змінювати свої лінії постачання, які для неї є ключовими. Морськими безпілотниками були атаковані та пошкоджені судна, які ворог використовує для транспортування військових вантажів, що доставляють ракетні системи, що має стратегічне значення для нашої держави у ході війни [6, с. 49].

Завдяки успішному застосуванню українських морських безпілотних надводних апаратів почалось активне протистояння російському військово-морському флоту. Загалом, морські дрони вразили вже 11 кораблів Чорноморського флоту РФ, які або повністю знищені, або потребують тривалого часу на відновлення. Перше успішне застосування морських дронів відбулося у 2022 році, коли було атаковано ворожі кораблі у Севастопольській бухті, що спричинило пошкодження чотирьох військових суден, серед яких ракетносії «Адмірал Ессен» та фрегат «Адмірал Макаров» – судна, які оснащені ракетами, що використовували для обстрілу нашої держави [9; 10]. У 2023 році було вражено ракетносії «Самум» та «Павел Державін», танкер SIG, десантний корабель «Оленегорський горняк», пошкоджено буксир «Ніколай Мур» та новітній розвідувально-гідрографічний корабель «Владімір Козіцький». Також, завдяки успішному застосуванню морських дронів Службою безпеки України спільно з Військово-морськими силами ЗСУ двічі було атаковано та пошкоджено військовий логістичний об'єкт – Кримський міст, який досі повністю не відновлений [9; 11]. У червні 2024 року дрони Служби безпеки України вперше здійснили дистанційне мінування акваторії окупованого Криму, завдяки чому було уражено чотири військові кораблі [8].

В умовах триваючої російсько-української війни, для досягнення ще більших результатів у проведенні військово-морських операцій, постійно здійснюється модернізація засобів для ней-

тралізації противника. На даний час проводиться робота над удосконаленням морських дронів, на яких встановлено вогнеметну систему, що дозволяє вести вогонь по човнах противника. Морський дрон повинен стати швидшим, потужнішим, більшим та бути забезпечений іншою системою зв'язку, для ураження російських ракетносіїв в акваторії Чорного моря, а в подальшому і підводних човнів противника, які становлять загрозу державній безпеці України. Над удосконаленням морських дронів постійно працює команда фахівців Служби безпеки України спільно з ВМС та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони [13].

Також, нове модернізоване покоління морських дронів відрізняється від попередньої моделі зовнішнім виглядом та має покращені аквадинамічні і тактико-технологічні характеристики. Вони можуть бути оснащені вантажем до однієї тони, та проходити понад тисячу кілометрів. Морський дрон – це не просто дрон-камікадзе, на нього може бути встановлено різні модулі озброєння для знищення ворожих цілей. На даний час модернізований дрон проходить повний цикл випробувань для відпрацювання всіх можливих технічних нюансів та недоліків, адаптації новітнього бортового озброєння [10; 14; 6, с. 50].

Висновки. Таким чином, генеза та становлення вітчизняної спецслужби, однією з основних функцій якої є контррозвідувальна діяльність, характеризується зародженням відповідних засадничих принципів, визначенням вектору, стратегії і тактики її діяльності, виробленням технічних механізмів забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності країни, запобігання зовнішній агресії.

Досліджені аспекти генези методів та засобів контррозвідувальної діяльності переконливо свідчать, що як явище розвідувальної, а згодом і контррозвідувальної діяльності, її спеціальні методи та засоби у тому чи іншому вигляді застосовувалася з давніх часів та пройшли довгий шлях трансформації.

Як свідчить практика, в умовах широкомасштабного вторгнення РФ, методи та засоби контррозвідувальної діяльності потребують постійної модернізації, трансформації та адаптації під сучасні виклики, що стоять перед Службою безпеки України щодо надання відсічі противнику. Як і декілька століть тому, козаки, за допомогою використання легких, малих, швидких, малопомітних, маневрених човнів-чайок могли з легкістю знищити та потопити великі турецькі галери, так і зараз, в умовах російсько-української війни при проведенні спеціальних військово-морських операцій, застосування національною спецслужбою та Військово-морськими силами Збройних сил України морських дронів дало змогу розпочати активне протистояння Чорноморському флоту РФ, а саме зменшити військові потужності ворога на морі та розблокувати українські торговельні шляхи в Чорному морі, знищувати ракетносії противника, а в подальшому, - і підводні човни, які становлять загрозу державній безпеці України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ляковська С.П. Історія розвідки і контррозвідки в Україні у запитаннях та відповідях: навч. посіб у 2-х ч. Ч. 1. Київ: Нац. акад. СБУ, 2019. 260 с.
2. Пелюх О.С. Методи контррозвідувальної діяльності Служби безпеки України: історичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Серія: Право. Вип. 56. С. 114–120.
3. Чухліб Т.В. Гетьмани України-Русі. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. 304 с.
4. Смолій В.А., Котляр М.Ф., Степанков В.С. Спеціальні служби України від найдавніших часів до сьогодення: у 5-ти томах. Т. 1: Спецслужби України у IX–XVII ст. Наук. вид. Київ: Прометей. 2017. 246 с.: іл.
5. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. Львів: Світ, 1990–1992. Т. 1. / з рос. пер. І. Сварник. 1990. 316 с.
6. Морей Т.В. Новітні засоби у протидії загрозам державній безпеці України: історичні передумови та позитивна модернізації. *Гуманітарний вимір російсько-української війни: наукові статті та тези за матеріал. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Переяслав, 14-15 травня 2024): Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2024. С. 47–53.
7. Виступ Президента України на першому Міжнародному форумі оборонних індустрій. 30.09.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-zakladayemo-osnovu-arsenaluvilnogovsituvistup-preziden-85961> (дата звернення: 01.10.2024).

8. Безпілотні надводні апарати (Україна). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8_\(%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8_(%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0)) (дата звернення: 01.10.2024).
9. Офіційний сайт Служби безпеки України. СБУ використовує морські дрони «Sea Baby» як багатоцільову платформу і готує нові сюрпризи ворогу – Василь Малюк. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykorystovuie-morski-drony-sea-baby-yak-bahatotsilovu-platformu-i-hotuie-novi-siurpryzy-vorohu-vasyl-maliuk> (дата звернення: 01.10.2024).
10. СБУ розкрила особливості роботи морських дронів. URL: <https://www.unian.ua/weapons/morski-droni-yak-pracyuie-mamaj-ta-malyuk-12605277.html> (дата звернення: 01.10.2024).
11. Офіційний сайт Служби безпеки України. «Морські дрони – унікальна розробка СБУ», – Василь Малюк розкрив деталі резонансних спецоперацій Служби безпеки України (відео). URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/morski-drony-unikalna-rozrobka-sbu-vasyl-maliuk-rozkryv-detali-rezonansnykh-spetsoperatsii-sluzhby-bezpeky-ukrain> (дата звернення: 01.10.2024).
12. Служба безпеки України для проведення операцій у Чорному морі використовує два надводні дрони – SeaBaby та «Мамай». URL: <https://suspilne.media/646752-najsvidsij-u-cornomu-mori-v-sbu-rozpovili-pro-nadvodnij-dron-mamaj-akij-moze-rozganatisa-do-110-kmgod> (дата звернення: 01.10.2024).
13. Морей Т.В., Шевченко С.В. Особливості застосування оперативно-бойових заходів та засобів в контррозвідальній діяльності в умовах триваючої військової агресії РФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія: Право. Випуск 83 (3). С. 268–274.
14. У СБУ розповіли про оновлені морські дрони Sea Baby: в майбутньому зможуть протистояти цілим ворожим флотам. URL: https://lb.ua/society/2024/04/15/608542_sbu_rozpovili_pro_onovleni_morski.html (дата звернення: 01.10.2024).